

Az Új Mandátum Könyvkiadó és a Max Weber Alapítvány, Társadalom & Történet' címmel sorozatot indított (sorozatszerkesztő: Horváth Ágota), amelyben a szociológia eddig magyarul meg nem jelent klasszikusait adja közre.

Marienthal

A sorozat első darabja *Marie Jahoda, Paul F. Lazarsfeld és Hans Zeisel* műve, a 'Marienthal' (Szociográfiai kísérlet a tartós munkanélküliség hatásairól). Az előszőr 1933-ban publikált mű a munkanélküliséggel foglalkozó szakirodalom egyik alapműve, a munkanélküliségről szóló szociológiai írások mind a mai napig erre a munkára hivatkoznak leggyakrabban.

Marienthal egy osztrák település neve. Nem hagyományos mezőgazdaságból élő falu, hanem egy textilgyár köré szerveződött munkáskolónia. A könyv a 100 éves múlttal rendelkező település legválságosabb korszakáról szól. Az 1929-es gazdasági világválság csődbe vitte a település egyetlen jelentős munkáltatóját, a gyárat bezárták és leszerelték, a munkásokat tömegesen elbocsátották. Jahoda, Lazarsfeld és Zeisel kutatása egy évvel a gyár bezárása után, 1930-ban kezdődött. Ekkor a 'Marienthal'-ban élő családok több mint háromnegyedében egyetlen kereső sem volt. A szerzők mindig „munkanélküliekről” beszélnek a tanulmányban, de az írásból kiderül, hogy a kutatásban szereplő munkanélküliek zöme több mint egy éve munkanélküli, tehát a mai terminológiát használva a 'Marienthal' tartós munkanélküliekről szól.

A szerzők célja az volt, hogy az újságokban megjelenő egyedi munkanélküli eseteket bemutató cikkekkel szemben átfogóbb és objektívebb képet fessenek a munkanélküliség pszichológiai és társadalmi hatásairól. Hangsúlyozták, hogy a cél nem az egyedi esetek feltárása volt, hanem egy munkanélküli közösség életének megismerése. A 'Marienthal' az első monográfia, amely munkanélküliekről született. A szerzők újítása tehát abban áll, hogy szakítottak a korábbi szociográfiaik azon jellemzőjével, hogy a szegény társadalmi csoportot valamilyen kiszolgáltatott helyzetben lévő foglalkoztatási csoportként definiálták (szegény parasztok, munkások).

A mű születése idején az is újszerű volt, hogy a szerzők arra törekedtek, hogy ne „külső megfigyelők” legyenek a kutatás során, hanem valamilyen mértékben integrálódjanak a település életébe. Ennek az attitűdnek két funkciója volt: egyrészt „szociális munkásokként” segíteni a bajba jutott közösségnek, másrészt a szervezett akciókon keresztül (használatruha-szétosztás, szabás-varrás tanfolyam, orvosi ellátás, tornaóra fiataloknak, nevelési tanácsadás stb.) megnyerni a lakosság bizalmát és együttműködését a kutatáshoz.

A kutatás folyamán két kérdéscsoportra kerestek választ. Az egyiket a munkanélküliséghez való viszonyinak nevezték, de itt inkább arra voltak kíváncsiak, hogy a munkanélküliség milyen új magatartásokat váltott ki a munkanélkülivé vált emberekből, ezek hogyan változtak az idő során, illetve milyen különbségek vannak a megnyilvánuló magatartások között. A kutatási kérdések másik csoportja a munkanélküliség következményeire vonatkozik, vagyis a munkanélküliség hosszabb távú hatásait (egészség, házasság, gyerekek, vallás, politikai tevékenység, közügyekben való aktivitás, kulturális tevékenység stb.) vizsgálja.

A kutatás egyik erőssége, hogy sokféle módszert használtak az adatok összegyűjtéséhez: családi adatlapok, életútinterjúk, napi időbeosztás felvétele, iskolai esszék, étrendek,

jelentések, a település különböző intézményeitől beszerezhető statisztikai adatok, háztartási naplók a kiadásokról. A különböző fejezetek során ezeket az adatforrásokat váltakozva használják, és ez színessé teszi a leírást. A kvantitatív és kvalitatív módszerek használata szerencsés módon egészíti ki egymást, bár néha felesleges – mai szemmel kissé neveltséges – mérési kísérleteket is találhatunk: például a falu utcáján sétáló férfiak és nők haladási sebessége.

A szerzők kiindulópontja a megélhetés, az életszínvonal. Nagyon jól érzékeltetik, hogy az egész közösség életszervezése a hagyományos heti ciklus helyett a munkanélküli segély kifizetésének kéthetes ciklusához idomult. Rövid ismertetését adják a munkanélküli segélyrendszer működésének és érzékeltetik, hogy társadalmi szempontból nem ad biztonságos megoldást a segély, egyrészt, mert alacsony a színvonala, másrészt, mert rövid ideig jár, harmadrészt, mert könnyen megvonható és az idő előrehaladtával sokan ellátás nélkül maradnak. A szegénység mértékét sajátos epizódokkal is érzékeltetik: gyakori a kutyák, macskák eltűnése – mivel megeszik őket. Az étrendeket vizsgálva a fogyasztási szokások megváltozását követik nyomon. Néhány tipikus példa: a húsfogyasztás radikális visszaesése, a sertéshúst a lóhús váltja fel, vaj helyett margarint használnak, kávé helyett az akkor olcsóbb kakaót, általában magas szénhidrát-fogyasztás, alacsony gyümölcs- és zöldségfogyasztás. A háztartás bevételei olyan alacsonyak, hogy a bevételek 80-90 százalékát élelmiszerre költik a családok. Közlekedésre, cipőjavításra, ruhavásárlásra egyáltalán nem jut pénz. A kutatók nagyon fontos jelensége hívják fel a figyelmet: mégpedig arra, hogy az állandó tudatos beosztás és a szükségletek folyamatos visszaszorítása mellett gyakran találkoznak „irracionális kiadásokkal”: zöldségek helyett virágok ültetése a kertben, képvisárlás stb.

Étrendekről és háztartási költségvetésről értekezve, a kutatók figyelme arra is kiterjed, hogy a munkanélküliség és az egészségi állapot kölcsönhatását vizsgálják. Egyrészt megemlítik, hogy a megbetegedés

mekkora kockázat a családok megélhetése szempontjából, másfelől az alultápláltság mértékét vizsgálják a gyerekeknél. Az egészségi állapot hanyatlását, az alultápláltságot jól tükrözi az a példa, hogy a marienthali birkózócsapat a súlycsökkenés és a rossz fizikai állapot miatt nem tudott kiállni a szomszédos falvakkal a birkózóversenyeken.

A munkanélküliség társadalmi hatásainak leírása összeszővődik a pszichés reakciók bemutatásával, a társadalmi és pszichés hatás szerves egységben jelenik meg a tanulmányban. A közélet és kulturális élet hanyatlásának bemutatásával párhuzamosan érzékeltetik az emlékezet múltat megszépítő tulajdonságát. A gyári élet megszépül, „bezzeg akkor, amikor a gyárban volt még munka...” – kezdődik majd minden visszaemlékezés, de az emlékezéshez gyakran fantáziaelemek is kapcsolódnak. A mechanizmus nagyon ismerős a mai Magyarországon is: a rendszerváltás vesztesei körében tapasztalható nosztalgia a biztonságot jelentő szocialista időszak iránt ugyanezen mechanizmus alapján működik.

A személyiség bezárkózásának és leépülésének társadalmi jele a közéletben és a kulturális tevékenységek körében tapasztalható passzivitás. Csak azokban a szervezetekben nem csökkent a részvételi arány, amelyekből valamilyen anyagi segítséget remélhettek. A

A munkanélküliség társadalmi hatásainak leírása összeszővődik a pszichés reakciók bemutatásával, a társadalmi és pszichés hatás szerves egységben jelenik meg a tanulmányban. A közélet és kulturális élet hanyatlásának bemutatásával párhuzamosan érzékeltetik az emlékezet múltat megszépítő tulajdonságát. A gyári élet megszépül, „bezzeg akkor, amikor a gyárban volt még munka...”

---

tétlenséggel párhuzamosan az érdeklődés csökken, eluralkodik a reménytelenség, senki sem hisz a változás lehetőségében, általános politikaellenesség alakul ki, bár a választási eredmények nem tükrözik változást a pártszimpátiák tekintetében.

Jahoda, Lazarsfeld és Zeisel a családok pszichológiai állapota alapján készítik el a munkanélküli családok tipológiáját. A családokat annak alapján, hogy a munkanélküliség mennyire törte meg őket, négy kategóriába rendezik: az első a kitarító; a második a rezignált, a beletörődött; a harmadik a reménytelen, elkeseredett; a negyedik az apatikus, szétesett kategóriája. A leggyakoribb munkanélküli családtípus a második, vagyis a rezignált, a beletörődött. A tartós munkanélküliek leggyakoribb típusának jellemzői: a legalapvetőbb létfenntartási cikkeken kívül minimálisra leszorított fogyasztás, ugyanakkor a háztartás, lakás rendezett, a gyerekeket – a lehetőségekhez képest – rendszeren ellátják, de a jövőre vonatkozóan semmit sem gondolnak, nincsenek terveik, nem keresnek már munkahelyet, mai szóhasználattal: passzív munkanélküliek. Ez a leírás a mai napig megállja a helyét a tartós munkanélküliek többségét illetően. Jahoda, Lazarsfeld és Zeisel érdeme, hogy rávilágít arra, hogy a jövőnélküliség kialakulása nagyon fontos eleme a munkanélküli személyiségnek. A munkanélküli azért sem tud segíteni magán, mert ha egyáltalán vannak is terve a jövőre, akkor azok is általában a valóságtól elrugaszkodottak és inkább vágyakként értékelhetők, mint megvalósítható tervekként. E korai vizsgálat rávilágít arra is, hogy a munkanélküli szülők jövőnélküli gondolkozása kihatással van a gyerekek generációjára is. Ők sem terveznek, ők is reménytelenek, kilátástalannak látják sorsukat.

Kibontakozik a munkanélküli lét zsákutcája, ördögi mechanizmusa: az egyre fokozódó szegénység egyre több negatív következménnyel párosul, a tartalékok felörlődnek, a családi viszonyok megromlanak, a személyiség leépül, amitől egyre inkább képtelen lesz a munkanélküli az esetleg adódó lehetőségeket kihasználni. Az életútinterjúk elemzése révén azonban kiderül, hogy a személyek munkanélküliségre adott válasza és korábbi magatartásaik, döntéseik és élethelyzeteik között összefüggések figyelhetők meg.

A 'Marienthal' a szociológia klasszikus művének számít, de a több mint hatvan évvel ezelőtt megjelent könyv mára semmit sem veszített aktualitásából. Az olvasó meglepődik, hogy a munkanélküliséggel kapcsolatban leírt jelenségek mennyire jellemzőek a mai napig is, hogy a munkanélküliség társadalmi és pszichológiai hatásait tekintve milyen sok a párhuzam a harmincas és a kilencvenes évek között.

Marie JAHODA, Paul F. LAZARSFELD és Hans ZEISEL: *Marienthal*. (Szociográfiai kísérlet a tartós munkanélküliség hatásairól). Új Mandátum Könyvkiadó és Max Weber Alapítvány, Bp, 1999.

Tardos Katalin

Utcasarki társadalom

Az Új Mandátum Könyvkiadó és a Max Weber Alapítvány sorozatának második darabja *William Foote Whyte* könyve, az először 1943-ban megjelent 'Utcasarki társadalom' ('Street Corner Society').

A könyv – amely három amerikai kiadást ért meg és több nyelvre lefordították – egy hároméves, kelet-bostoni szociológiai terepmunkára épül, melyet Whyte a harmincas évek végén egy olasz negyedben folytatott. A második és harmadik generációs itáliai bevándorlók lakta, a könyvben Cornerville-nek nevezett városrész életét nagyon meg-

tétlenséggel párhuzamosan az érdeklődés csökken, eluralkodik a reménytelenség, senki sem hisz a változás lehetőségében, általános politikaellenesség alakul ki, bár a választási eredmények nem tükrözik változást a pártszimpátiák tekintetében.

Jahoda, Lazarsfeld és Zeisel a családok pszichológiai állapota alapján készítik el a munkanélküli családok tipológiáját. A családokat annak alapján, hogy a munkanélküliség mennyire törte meg őket, négy kategóriába rendezik: az első a kitarító; a második a rezignált, a beletörődött; a harmadik a reménytelen, elkeseredett; a negyedik az apatikus, szétesett kategóriája. A leggyakoribb munkanélküli családtípus a második, vagyis a rezignált, a beletörődött. A tartós munkanélküliek leggyakoribb típusának jellemzői: a legalapvetőbb létfenntartási cikkeken kívül minimálisra leszorított fogyasztás, ugyanakkor a háztartás, lakás rendezett, a gyerekeket – a lehetőségekhez képest – rendszeren ellátják, de a jövőre vonatkozóan semmit sem gondolnak, nincsenek terveik, nem keresnek már munkahelyet, mai szóhasználattal: passzív munkanélküliek. Ez a leírás a mai napig megállja a helyét a tartós munkanélküliek többségét illetően. Jahoda, Lazarsfeld és Zeisel érdeme, hogy rávilágít arra, hogy a jövőnélküliség kialakulása nagyon fontos eleme a munkanélküli személyiségnek. A munkanélküli azért sem tud segíteni magán, mert ha egyáltalán vannak is terve a jövőre, akkor azok is általában a valóságtól elrugaszkodottak és inkább vágyakként értékelhetők, mint megvalósítható tervekként. E korai vizsgálat rávilágít arra is, hogy a munkanélküli szülők jövőnélküli gondolkozása kihatással van a gyerekek generációjára is. Ők sem terveznek, ők is reménytelenek, kilátástalannak látják sorsukat.

Kibontakozik a munkanélküli lét zsákutcája, ördögi mechanizmusa: az egyre fokozódó szegénység egyre több negatív következménnyel párosul, a tartalékok felörlődnek, a családi viszonyok megromlanak, a személyiség leépül, amitől egyre inkább képtelen lesz a munkanélküli az esetleg adódó lehetőségeket kihasználni. Az életútinterjúk elemzése révén azonban kiderül, hogy a személyek munkanélküliségre adott válasza és korábbi magatartásaik, döntéseik és élethelyzeteik között összefüggések figyelhetőek meg.

A 'Marienthal' a szociológia klasszikus művének számít, de a több mint hatvan évvel ezelőtt megjelent könyv mára semmit sem veszített aktualitásából. Az olvasó meglepődik, hogy a munkanélküliséggel kapcsolatban leírt jelenségek mennyire jellemzőek a mai napig is, hogy a munkanélküliség társadalmi és pszichológiai hatásait tekintve milyen sok a párhuzam a harmincas és a kilencvenes évek között.

Marie JAHODA, Paul F. LAZARSFELD és Hans ZEISEL: *Marienthal*. (Szociográfiai kísérlet a tartós munkanélküliség hatásairól). Új Mandátum Könyvkiadó és Max Weber Alapítvány, Bp, 1999.

Tardos Katalin

Utcasarki társadalom

Az Új Mandátum Könyvkiadó és a Max Weber Alapítvány sorozatának második darabja *William Foote Whyte* könyve, az először 1943-ban megjelent 'Utcasarki társadalom' ('Street Corner Society').

A könyv – amely három amerikai kiadást ért meg és több nyelvre lefordították – egy hároméves, kelet-bostoni szociológiai terepmunkára épül, melyet Whyte a harmincas évek végén egy olasz negyedben folytatott. A második és harmadik generációs itáliai bevándorlók lakta, a könyvben Cornerville-nek nevezett városrész életét nagyon meg-

határozta a gazdasági válság idején kialakult „genszterélet” (a szeszcsempészés, a szencsejátékok szervezése, a politikai lobbizás és zsarolás), illetve a munkanélküliség és a szegények életén javítani igyekvő szociális munkások jelenléte. Ebben a közegben Whyte kétfajta, fiatal férfiakból álló csoporttal került közelebbi kapcsolatba: az utcasarkok köré szerveződő gengekkel és a főiskolai tanulmányokra készülő, nemzetiségi közösségi klubokba szerveződő „tanult fiúkkal”. Mindkét csoport esetében először azokat a mechanizmusokat tanulmányozta, amelyek révén a közösségek vezetői kiválasztódnak, illetőleg amelyek fenntartják a csoport kohézióját, majd megvizsgálta a baráti körök és más, helyi alapon szerveződő csoportosulások fölbomlásának okait is.

Whyte meglátása szerint a csoporthoz tartozás érzése és a sportbeli meg egyéb területen érvényesülő teljesítőképesség szoros pszichológiai kapcsolatban van egymással: aki megtalálja helyét a közösségben, az általában jobb eredményeket ér el, és megfordítva. A csoporton belüli hierarchia is arról árulkodik, hogy a csoport egyes tagjai mentálisan mennyire értek a vezetői szerepre. Whyte szándéka ezzel a fejtegetéssel a *Ferdinand Tönnies* és *Émile Durkheim* írásaira építő, majd később *Louis Wirth* és *Robert Redfield* munkáiban sarkosabban megfogalmazódó tézis kritikája. Ez az elnagyolt tézis az elidegenedett egyének nagyvárosi társadalmát szembeállítja a vidéki kisvárosokra és falvakra jellemző harmonikus közösségi léttel. Whyte bemutatja, hogy egy olyan szegényebb negyedben is, melyet a tömegkommunikáció zéteső, sivár, bünnel fertőzött városi pusztaságnak állít be, kialakulnak a csoportképződésnek olyan mechanizmusai, amelyek révén az utcasarkok kallódó fiataljai is közösségek tagjainak érezhetik magukat. Az egyes konkrét élettörténetek alapos megismerése és a közösség tagjai közötti interakciók részletes tanulmányozása révén pedig arra a kérdésre is választ lehet adni, hogy a sikeres emberek miként képesek kiemelkedni a társadalmi marginalitás helyzetéből, hogyan válnak a gengek vezetőivé, helyi politikusokká vagy éppen főiskolát, egyetemet végzett tanult emberekké.

---

*Az „Utcasarki társadalom”
függeléke a kvalitatív
szociológiai módszertan és a
résztevéő megfigyelés
(kulturális antropológiai)
terepmunka olyan klasszikus
megfogalmazása, amelyet
minden társadalomtudományi
kutatással foglalkozó diáknak
érdemes megismernie. Ez a
szöveg eligazítást nyújt a
szociológiai és antropológiai
terepmunkát tervező bármely
társadalomkutató számára, és
segít a terepmunka során
fölmerülő nehézségek
leküzdésében is.*

Whyte kutatómunkája elején véletlenül jött rá arra, hogy a helyi közösségbe legjobban akkor tud beilleszkedni, ha annak egyik vezetőjével sikerül kialakítania közelebbi barátságot. A Norton Street-i geng vezetője, akit könyvében Docnak hív, Billt barátjaként mutatta be az utcasarki fiatalok között, és ezzel szinte egycsapásra befogadták. Később is, amikor a „tanult fiúk” között töltött el több időt, majd a helyi klubélet, a lobbizás és a képviselői politizálás megszerveződését törekedett fölterképezni, fontosnak tartotta, hogy közvetlen, esetleg baráti kapcsolatokat építsen ki az egyes csoportok vezetőivel. A vezetők kiválasztódása azért is volt fontos kutatási téma Whyte számára, mert Cornerville életét elsősorban a politikai dimenzió mentén igyekezett bemutatni, és nem a helyi gazdaság működésének részletes vizsgálata vagy a családi viszonyok és a vallás szerepének hangsúlyozása révén. Alapvetően politikai antropológiai jellegű kutatása során a lojalitás és a kölcsönös szívességek rendszerének megszerveződése, illetve a kiemelkedés és a karrierépítés mechanizmusai érdekelték. A „politikacsínálás” és a döntéshozás folyamatainak részletes leírása és elemzése révén

nemcsak a formális és informális szervezeti struktúrák föltérképezésére, hanem a hatalomgyakorlás és a befolyásolás technikáinak vizsgálatára is módja nyílt. A „politikai” és a „személyes” közötti határ elmosódásának, illetve a közszféra és a kölcsönös elkötelezettségi hálózatok egymásba fonódásának hangsúlyozásával Whyte nemcsak életszerűbbé tette a politika működését, hanem rávilágított a politika társadalmi és kulturális beágyazottságára is.

A könyv záró fejezetében Whyte társadalmi reformerként szólal meg. Összefoglalja azokat az okokat, amelyek miatt az olasz szegénynegyed marginalitása újratermelődik és amelyek miatt a kiemelkedés, a társadalmi mobilitás egyetlen útja a politizálás. Whyte fontos megállapítása, hogy a társadalom szervezete folyamatosan változik, de a változásnak szervezett (vagyis társadalmilag és kulturálisan meghatározott) keretei vannak. A szerző szerint a Cornerville-i férfiak számára kétfajta kitérés stratégia létezett a harmincas évek végén: üzleti karrier kiépítése és a republikánus politizálás, mely Cornerville határain túl elismerést és sikert hoz, de eltávolít a helyi olasz közösségtől; illetve a kétes ügyletekben való részvétel és a demokrata politizálás, mely presztízst és befolyást hoz Cornerville-ben, de amelyet a külső, „amerikai” társadalom megvetően fogad. Whyte ezzel összekapcsolja az osztályhelyzet és az etnikai kisebbségi helyzet problémáit, és azt állítja, hogy az oly fontos amerikai értéknek tekintett mobilitás legfőbb akadálya éppen az lehet, ha valakit nem tekintenek eléggé amerikainak.

Az ‚Utcasarki társadalom’ egyik legfontosabb fejezete sajátos módon az először 1955-ben megjelent második, bővített kiadás módszertani függeléke. Ebben Whyte részletesen leírja, miként fogalmazódott meg benne a Cornerville-i kutatás ötlete, jómódú angol-szász családból származó egyetemistaként hogyan próbálta meg elfogadtatni magát az olasz negyed lakóival, hogyan próbált meg úgy beilleszkedni a kölcsönös szívességek rendszerébe, hogy megőrizze az olaszok által is elfogadott különállását, illetve a terepmunka során hogyan próbált meg tanulni saját hibáiból. A függelékben arra is kitér, hogy a kutatás egyes szakaszaiban kitől mit tanult, kivel milyen témában dolgozott együtt és milyen új elgondolások fogalmazódtak meg benne. A függelék végén Whyte áttekinti a kötet szakmai és baráti fogadtatását is, különös tekintettel azokra a közben családot alapító férfiakra, akik, ha megváltoztatott névvel is, de a Cornerville-iek számára fölismerhetően a könyv főszereplői. Az ‚Utcasarki társadalom’ függeléke a kvalitatív szociológiai módszertan és a résztvevő megfigyeléses (kulturális antropológiai) terepmunka olyan klasszikus megfogalmazása, amelyet minden társadalomtudományi kutatással foglalkozó diáknak érdemes megismernie. Ez a szöveg eligazítást nyújt a szociológiai és antropológiai terepmunkát tervező bármely társadalomkutató számára, és segít a terepmunka során fölmerülő nehézségek leküzdésében is.

A társadalmi osztály kulturális vonatkozásainak és az osztályhelyzet újratermelődésének tanulmányozásával Whyte könyvét rokoníthatjuk a kritikai kultúrakutatás (Cultural Studies) első, brit korszakának számos fontos munkájával. Az összehasonlításához történeti példát kínál *Edward P. Thompson* ‚The Making of the English Working Class’ című, magyarul még kiadatlan klasszikusa, illetve *Paul Willis* ‚Learning to Labour’ című szociográfiája. (Ez utóbbi azt mutatja be, hogy a hatvanas években az angliai munkásosztályba született fiúk a közösségi normák „visszahúzó ereje” miatt miért nem voltak képesek kiemelkedni osztályhelyzetükből és milyen kulturális hatások miatt választották inkább a szegény munkásosztálybeli létet, mint a továbbtanulást).

Az ‚Utcasarki társadalom’ publikálásának magyarországi aktualitását többek között éppen az adja, hogy a gazdasági átalakulás kitermelt egy olyan fiatal munkanélküli generációt, amely számára az alkalmi munka vagy a kisebb bűncselekmények elkövetése jövedelmezőbb tevékenységnek tűnik, mint a tartós foglalkoztatottságra való törekvés. A ráismerés érzésével olvashatjuk azokat a részeket, amelyek a gengsztervilág összefonódását írják le a rendőrséggel és a politikusokkal.

A könyv egyik legfontosabb erénye: multidiszciplináris kapcsolódás-sora. Whyte maga is utal arra, hogy társadalmi reformer elkötelezettségű közgazdászként kezdte el posztgraduális tanulmányait, majd szociológusként a legtöbbet egy antropológustól, *Bronislaw Malinowskitól* tanult. Whyte könyvének példája azt mutatja, hogy nem az a lényeg, melyik tudományághoz „tartozik” egy alapos és részletes kutatás eredményeként létrejött monográfia, hanem az, hogy az elkészült művet hányan forgathatják hasznosan. Az „Utcasarki társadalom” magyar kiadását sokan forgathatják.

William Foote WHYTE: *Utcasarki társadalom.* (Egy olasz szegénynegyed társadalm szerkezete.) Új Mandátum Könyvkiadó és Max Weber Alapítvány, Bp, 1999.

Vörös Miklós

Pedagógiai kalauz

Minden tudományág képviselőjének munkáját, legyen oktatója vagy kutatója az adott diszciplínának, segítik, legitimálják az addigi eredmények, a kemény adatokon alapuló igazság. A néhány létező kivétel egyike a pedagógia, holott talán épp ez a terület igényelné leginkább a kétségbevonhatatlan fundamentumokat. A pedagógus oktatómunkáját valóban szakterületének eddigi eredményei és az ezekből következő „elégleges alapok”, pontosabban ezek ismerete legitimálja, nevelőmivoltát azonban csak a szokásjog, illetve a neveléstörténet eddigi tanulságai biztosítják. „Miért nincs a pedagógia mögött jól artikulált tudományos igazság? Valóban nincs? S ha nincs, olyan nagy baj ez? Vagy ha van, jó az nekünk?”

Ezekre a kérdésekre keresi a választ *Horváth Attila* könyve, az „Elméletek a nevelésről”, mely a beköszöntő szavai szerint megpróbálja „elhessegetni az egyetlen kérdést, mely változatos formákban unos-untalan előbukkan: »Most melyik az igazán jó módszer/nevelés/pedagógia?«” Ezt a kérdést azonban a szerző nem a konkrét és minden körülmények között érvényes válasz megadásával „hessegeti el”, mivel nem nevelésméleti alapvetést írt és nem is irányzatokat mutat be, hanem látásmódokat. Egész egyszerűen a kérdés felvetésének jogosságát kérdőjelezi meg. Miután pedig bevallja, hogy maga is született relativista, egy egész fejezetet szentel két kérdésnek: „Mi az igazság? Mi a tudás?”, mely fejezetnek már a letelején jelzi, hogy a könyv „írása közben és valószínűleg olvasásakor is több lesz a kérdés, mint a válasz.” Itt egy teljesen logikus következtetés után *Poppert* idézve jut el oda, hogy „az és csak az az állítás lehet tudományos értékű, amely valamilyen lehetőséget hagy saját maga megcáfolására.” *Foucault* is „a világot megfejtendő, dekódolandó dologként látja, melyet koronként és megismerési paradigmánként más és más szabályrendszer mentén kísérünk meg megfejtetni. A minket körülvevő amorf világra egy episztemológiai rácsot teszünk, és eszerint vagyunk képesek abból különböző »szövegeket« kiolvasni.” Természetesen egy-egy kor episztemológiai rácsa, az a „szűrő”, melyen keresztül a világot szemléli, nagyon is jellemző az adott korra, és ugyanannak a dolognak a többféle kód szerinti különböző olvasatai is lehetnek egyszerre önmagukban igazak. Talán idézhetek egy *Hajnóczy*-novellát, a „Ho-